

Berényi Mihály

KÜLÖNFÉLÉK**FOGSZAKORVOS VAGY SZAKFOGORVOS?**

Ülök a szakrendelő egyik ajtaja előtt. A rajta fityegő ilyen-olyan cetlik fölött nagy betűkkel az orvos neve, alatta a szakmája: FOGSZAKORVOS. A kellemetlen várakozást ezzel a magamban feltett kérdéssel próbálom megrövidíteni: Ki húzza ki a fogamat? Tényleg *fogszakorvos* vagy netán *szakfogorvos*? Annyira lekötött a „fogas” kérdés, hogy szinte észre sem vettem fogam eltávozását, zsidbadt képpel rohantam haza megnézni a magyar világhálón a kérdéses két szót. (A helyes változat megjelölésére is a gépet kértem föl.)

Mind a két írásmódra bőségesen volt példa. (A *szakfogorvos* a komputer helyesírási programja piros vonallal aláhúzta, az pedig hibát jelent.) No, ez érdekes. Akkor bővítsük csak ki a szóképzletünket!

Megkérdeztem a géptől a *szemorvost*. Azt mondta, hogy van *szemszakorvos*, de nincs *szakszemorvos*. (A program egyébként mind a két szót megpirosozta.) Van *szemgyógyász*, nincs *szakszemgyógyász*. (Miért is lenne, hiszen ez hibás.) És ha *fülész*hez kellene fordulnom? Talált *fülszakorvost*, de *szakfülorvost* és *szakfülészt* egyet sem. (A gépnek a *szakfülorvos* nem is tetszett, a *szakfülészt* hajlandó volt elfogadni.) Ekkor már kitaláltam, hogy akkor pedig lesz *gégészakorvos* is, és a nem létező *szakgégeorvos* ellen tiltakozni fog. Nyertem. Viszont „meglepett”, hogy *szakorrorvos* vagy *orrszakorvos* senki nem akart lenni. (Ezt a két furcsa szót játékból ötlöttem ki; még jó, hogy a helyesírási program nem ismeri.)

Áttértem a gyengébbik nem doktoraira, a *nőorvosokra* és a *nőgyógyászokra*. A gép szerint nincs *szaknőorvos*, *nőszakorvos* sem *nőszakgyógyász* (pirossal aláhúzva mind a három), de bőséges választékot kínált *szaknőgyógyászból*.

Arra gondoltam, milyen jó annak, aki *urologus* vagy *andrológus*. Leteszi a vizsgákat, és egyszerűen *szakurologus* lesz belőle vagy *szakandrológus*. Melléfogtam. A gép nem talált ilyen szavakat. (A helyesírási tudománya is tiltakozott ezek ellen.) Bezzeg a *sebészből* lehet *szaksebész*.

A látszólagos (?) zűrzavar miatt szakképzett *ideggyógyász*hoz készülődtem a gép segítségével. Nem talált *szakideggyógyászt* (bár ez a helyes írásmód) sem *idegszakgyógyászt* (ezt hibásnak is véli), de szerencsére *idegszakorvos* bőven volt (jóllehet piros aláhúzással együtt). Most már megállapíthattam, hogy különös foglalkozása van annak, aki *gyógyász*. A *tüdőgyógyászból* nem lehet sem *szaktüdőgyógyász*, sem *tüdőszakgyógyász* (hiszen ennek a két szónak már az írásmódja is rossz). Viszont van *szakgyógyász*, ami ugyancsak meglepett.

Itt már zúgott a fejem. Annyi eszem azért még maradt, hogy *gyógyszakszerészt* és *belszakgyógyászt* már nem kerestem az interneten, lemondtam az *idegszakgyógyászról* is, mert rá-

jöttem, hogy ki képes megtalálni e területen a „szakképzés” szabályait. Sürgősen szaknyelvészhez kell fordulnom! Vagy nyelvészakészhez?

CSAK A SZAKEMBER ÉRTHETI?

Az egyik gyógyszer terápiás javallata: „...*erektilis dysfunctio* kezelése, amely a kielégítő szexuális teljesítményhez elegendő merevség elérésének és fenntarthatóságának képtelensége.” – Mire is alkalmas ez a gyógyszer? Kezelésre, amely a merevség elérésének képtelensége. Még rövidebben: a kezelés a merevség elérésének képtelensége. De hiszen éppen az ellenkező hatást várjuk ettől a szertől! És kinek a szempontjából kielégítő az a teljesítmény? Nem lenne ennyire „képtelen” a mondat, és más is értené ebben az esetben: *Javallt erektilis diszfunkció (ED) esetén. A többi (megfelelő szexuális teljesítményhez elegendő merevség elérésére és fenntartására) fölösleges, mert aki nem tudja, mi az ED, az ne írja fel ezt a gyógyszert.*

„A szerzők beszámolnak az általuk bevezetett, elektroejakulációval szerzett első hazai tapasztalataikról.” – Ezek szerint a szerzők bevezették a saját első tapasztalataikat. A szakember viszont ezt érti ebből a rosszul sikerült mondatból: *A szerzők hazánkban elsőként számolnak be az elektroejakulációval szerzett tapasztalataikról.* Lehetett volna így is írni.

„Nagy ér katasztrófa.” – Közbülső állapot a *nagyér-katasztrófa* és a *nagy érkatasztrófa* között. Az író bízik az olvasók találatkónységában.

VICCES

A komoly szakszövegekbe alattomosan belopakodó humor többnyire a nyomdák és a felületes korrektörök „eredménye”.

„*Prostatitis krónika.*” – Bárki láthatja, hogy nem idült betegségről van szó, hanem kórtörténetről. Lehetne új orvosi lap vagy tv-műsor címe is.

Kettős húgycső egybenyitásának műtete közben: „*Fölötte a szubakutan szöveteket, majd a bőrt egyesítettük.*” – Félhevenyen szöveteket egyesítettek? A subcutis meg kimaradt?

„*B. I. 25 éves férfi beteg. [...] Vizeleti panaszok miatt keresett fel gyermeksebészeti osztályt, ahonnan klinikánkra irányították.*” – A szerzők nem említik meg, hogy az illető infantilis lett volna. Netán az átirányítás olyan sokáig tartott, hogy közben a páciens felnőtt? Vajon megeljük-e, hogy a *férfibeteg* egy szó lesz, vagy a nyelvészek megadják magukat – és nyelvünk fejlődésére hivatkozva – két szóban is elfogadják?

„*I. Sz. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika.*” – Egyesített mezőgazdasági és szülészeti kongresszusra csábított a meghívó. Nagyon érdekes előadásokat képzeltem el. „A szőlőbeli fo-

gamzás rizikófaktorainak retrospektív vizsgálata.” „Hasprés és szőlőprés a tudomány mai tükrében.” – Hasonló előadások bejelentését korlátlanul elfogadjuk.

A MOTESZ TAGEGYESÜLETEINEK NEVEIRŐL

Vannak emberek, akiknek a telefonkönyv is érdekes olvasmány. Az ő figyelmükbe ajánlom most a MOTESZ (Magyar Orvostársaságok és Egyesületek Szövetsége) tagnévsorát (www.motesz.hu).

Az első általános érdekesség: ha már a MOTESZ neve azzal kezdődik, hogy *Magyar*, akkor miért kellett a tagegyesületek nevében is kimondani, hogy az az egyesület is magyar? Ha meg ez fontos, akkor miért nincs következetesen benne mindegyik tag nevében? Talán azért, mert előbb jött létre az egyesület, mint a MOTESZ? Nem, hiszen például a *Magyar Andrológusok Tudományos Társasága* csak 2006-ban alakult meg, és lépett a MOTESZ-tagok közé. A 118 tagegyesületből mindössze hatnak a nevében nincs benne ez a szó. Ilyen például a *Korányi Sándor Társaság*.

A tagegyesületek nevében – a *Társaság* előtti jelzőben – egyaránt megtalálhatjuk a klasszikus, a magyaros és a vegyes írásmódot (*Magyar Atherosclerosis Társaság, Magyar Addiktológiai Társaság, Magyar Oxyológiai Társaság*). Ráférne már a frissítés az alábbi jelzőkre: *Nephrológiai, Neuro-Onkológiai, Neuropathológiai, Resuscitatio*s, továbbá a jelző szerepét betöltő *Hypertonia, Orthodontusok, Pathológusok* főnevekre is. A társasági névsort nézegetve megakad az ember szeme azon, hogy ugyanannak a szónak két társaság nevében miért lehet klasszikus és fonetikus írásmódja is (*Magyar Kardiiovaszkuláris Rehabilitációs Társaság, Magyar Kardiiovaszkuláris Rehabilitációs Társaság*). Milyen kár, hogy nincs a szívgyógyászoknak társasága.

Elgondolkodtató az a helyesírási szabadság, amelyet az egyesületi nevekben itt-ott felfedezhetünk. A *Magyar Szabadgyök-Kutató Társaság* nevében szabályaink szerint a jelző *Szabadgyökkutató* volna. Az így megtakarított kötőjelet a *Magyar Társadalomorvostudományi Társaság* nevében helyezhetnénk el: *Társadalom-orvostudományi*, hiszen a három szóból összerakott jelző kilenc szótagból áll. Az orvostudomány nagyjainak neveit kötőjellel szoktuk a másik szóhoz kapcsolni: *Epstein-szindróma, Esbach-cső* stb. Ha Crohn-betegségről beszélünk, helyes a *Magyar Crohn Társaság* nevéből kihagyni a kötőjelet? Csak a társasági nevek alkotói engedhetik meg, hogy az ilyen – három szóból és hat szótagból nem több – összetett szavakat, mint *nőgyógyász-társaság* két szóra válasszák szét: *Nőgyógyász Társaság*. E kezdetek végére nagyon ide kívánczik a következő kérdés: A MOTESZ-nek bármilyen egyesület tagja lehet vagy csak az orvosegyesületek? Ha ez utóbbi a helyes, miért nincs kötőjel az Egyesületek előtt? Talán azért, mert a *Magyar Család és Nővédelmi Tudományos Társaság* nevéből is hiányzik.

Mindössze két olyan társaságnév van, amelyben névelőt találhatunk. Az egyikben indokoltan (*Magyar Orvosok az „Egészséges Környezetért” Társaság*), a másikban kevésbé (*Az Orvosi Rehabilitáció és a Fizikális Medicina Magyarországi Társasága*). Ha valaki ez utóbbi nevet nem kifogásolja, akkor tőle azt kérdezem, hogy a *Magyar Urológusok Társasága* miért nem kapott névelőt?

Bizonyára nincs mindenben teljesen igazam, viszont még hosszasan folytathatnám e tagnévsor olvasgatását. De mi nek? Különb is honnan szerezzünk pénzt a sok bélyegző kicserélésére? Azért mégis leírtam néhány észrevételemet, mert hátha idevetődik valamelyik galaxis bölcs lakója, és gúnyosan megjegyzi: Ezek itt ilyen fontos dolgokkal nem foglalkoznak? Én nekik odasúgnám, hogy a 118-on kívül még sok magyar orvostársaság van, és nagyon érdekes a nevük.

FÉLRETÁJÉKOZTATÓ

„Az *Andriol Testocaps* természetes tesztoszteront tartalmaz, mint elődje, az *Andriol*, melyet egy olajos segédanyaggal stabilizáltak, lehetővé téve ezáltal a szobahőmérsékleten történő tárolást.” – Ha valaki szobahőmérsékleten tárolható tesztoszteront kíván szerezni, nehogy *Andriol*t vegyen, hiszen annak éppen az a hátránya, hogy hűteni kell. Aki ezt a titkot tudja, így írta volna a tájékoztatóban: Az *Andriol Testocaps* természetes tesztoszteront tartalmaz, amelyet olajos segédanyaggal stabilizáltak, ezáltal szobahőmérsékleten tárolható. Elődjének, az *Andriol*nak, ugyanez a hatóanyaga.

„Elnyújtott katéterviselés és antibiotikum adása után mindössze 3 esetben történt műtéti beavatkozás.” – Szegény betegben sokáig volt katéter, de meddig szedett elnyújtott antibiotikumot? Ha valóban tartósan viselte a katétert, és az antibiotikumot is úgy kapta, én így kezdem volna a mondatot: Tartós katéterviselés és antibiotikumadás után...

HÁROMFÉLE EGY

FONTOS. „Egy százalékot a tudományunk!” – Nyelvtanilag így helyes, a hangsúly az *egy* szón van, része az 1%-nak. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a sok fölösleges és hangsúlytalan *egy* miatt a rádióban is következetesen ilyen hangsúlyozású mondatokat hallhatunk: Ezt a műsorunkat egy HÓNAP múlva megismételjük. Orvosok is mondják: Jöjjön vissza egy HÉT múlva!)

FÖLÖSLEGES. „Az atopiás dermatitis egy gyulladáshoz vezető bőrbetegség.” – Ki gondolná, hogy kettő vagy három? Nem tudom, hogy a bőrgyógyászok ebben az egyszerű formában elfogadnák-e ezt a mondatot: Az atopiás dermatitis bőrgyulladás.

„A vizelet kalcium ürítés vizsgálata mellett szól az is, hogy csemező számára a vérvétel egy indokolatlan trauma.” – A mon-

dat első fele sem tetszik, ezért inkább így írtam volna: A csecsemő kalciumürítésének vizsgálatával a vérvétel elkerülhető. „2006. márciusa óta a gyógyszer egy új kiszerelési formában került a hazai piacra.” – Az egy fölösleges, a került múlt ideje pedig azt sugallja, hogy a gyógyszer jelenleg nincs is forgalomban. Így jobb lett volna: 2006 márciusa óta a gyógyszer új kiszerelési formában kerül piacra.

FÉLREÉRTHETŐ. „A kutatócsoport egy idegsejttel kapcsolatban jutott új felfedezésre.” – Eddig azt hittem, csak új dolgokat lehet felfedezni, de maradjunk most az egy szónál. Hangsúlyos ez az egy, avagy nem? Aki felolvassa ezt a mondatot, annak tudnia kell. Egyetlen sejtet jelent vagy bizonyos idegsejteket? Elhagyva az egyet és az újat: A kutatócsoport idegsejtekkel kapcsolatban fedezett fel valamit, vagy jutott felfedezésre.

„A beavatkozás egy háromperces művelet.” – Ha halljuk ezt a mondatot, azt is hihetjük, hogy 1–3 perces a művelet. Így jobb lenne: A beavatkozás három percig tart.

Laczkó Krisztina

ORTOPÉDIA

Az alábbi rövid „töprengésnek” személyes okai vannak. A közelmúltban kislám ortopédiai műtéten esett át. Amikor egy rég nem látott ismerősnek elmeséltem, anélkül hogy megemlítettem volna, hol történt a beavatkozás, azonnal megkérdezte: – Mi volt a baj a gyerek lábával? Csodálkozva kérdeztem vissza: – Miért éppen a lábával? És a válasz: – Hát ortopédiai műtét volt... Meglepett ez a felelet, így „tesztelni” kezdtem másokat, és azt kellett tapasztalnom, hogy jó néhány esetben az *ortopédia* főnév szinte „hívószóként” szolgál a lábhoz. Latinul tudó ismerőseim meg is magyarázták: a *pes* ’láb’ jelentésű latin főnév szerepel benne. Márpedig nem, az *ortopédia* kifejezésnek ebben a formában semmi köze nincs a lábhoz.

Adódik tehát két alapvető kérdés. Mi lehet az oka annak, hogy sokakban ennek az orvosi szakterületnek a neve azonnal a „lábgyógyászatot” hívja elő? Valamint: mi az *ortopédia* főnév etimológiája? Mindkét kérdésre viszonylag egyszerű a válasz.

Induljunk ki abból, hogy a nyelv kogníció,¹ a kogníció pedig az emberi viselkedést meghatározó elméleti rendszerek és folyamatok összetett elrendeződése, amelynek része például az észlelés, az emlékezet, a tudás szerveződése. Ebben a keretben a kogníció „mindazt az eljárást jelöli, amelynek során az érzékelési bemenet átalakítódik, redukálódik, feldolgozódik, elraktározódik, előhívódik és használódik” (Neisser 1967: 4, idézi Tolcsai Nagy 2001: 45). A kognitív szemlélet egyik központi fogalma a reprezentáció, amelyet a következőképpen határozhatunk meg: „vannak az elmének állapotai, amelyek a világ állapotainak kódolásaként funkcionálnak” (Fodor-Pylyshyn 1988: 7, idézi Tolcsvai Nagy 2001: 45). Nos, ha ebből indulunk ki, világossá válik az *ortopédia* és a *láb* „összefüggése”. A leggyakoribb tapasztalat a mindennapokban, amely így

a leginkább előtérbe kerül az elmében, egy ún. kollokációvá (azaz jelentésük alapján összekapcsolható elemekből álló szerkezeté) vált szókapcsolat: az *ortopéd cipő*. Lépten-nyomon találkozunk ezzel a kifejezéssel a feliratokon, ez „jön szembe” az utcán, hiszen az ortopédiai cipészipar szinte külön iparággá vált. Ez a szerkezet szerepel első és sokszor kizárólagos példaként az összes olyan magyar helyesírási és értelmező szótárban, amely felveszi szócikkei közé az *ortopéd*, *ortopédiai* kifejezést (a kettő egy szócikkben szerepel az értelmező szótárakban). Az ÉKSz.² például a következő meghatározást adja az *ortopéd* címszónál: „1. Ortopédiával foglalkozó. ~ orvos. 2. Eltorzult, hibás testrésze, kül. lábra [!] való. ~ cipő. | Ilyen gyógyászati eszközöket készít. ~ cipész.” Ez tehát a legerősebb kogníció, a cipő és a láb összefüggését pedig nem kell magyarázni. A latinul tudók esetében pedig megerősíti az észlelést a téves etimológia, hiszen valójában első ránézésre nincsen akadálya annak, hogy a latin *pes* szót keressük a kifejezésben. Tudvalevő, hogy az orvosi szakszókincs szép számmal tartalmaz „öszvér”, azaz görög és latin elemekből álló szavakat, akár az eredetüket, akár az írásformájukat nézzük. A *pes* főnév töve *ped-*, amelyen az *-ia* görög képző szerepelne. Az, hogy a latin szó *e*-je hangsúlytalan, rövid, nem zárja ki a magyar jövevényszóban az *é* lehetőségét: a *pedál* főnévben rövid *e*-vel, a régi *velociped*-ben azonban *é*-vel honosodott meg (az előbbi közvetlenül a latinból, az utóbbi a franciából került át a magyarba). Nézzük meg azonban azt, hogy magából az *ortopédia* szóból kiindulva, milyen következtetésre juthatunk.

Az *ortopédia* főnév összetett szó, amelynek két eleme: az *orto*-előtag és a *-pédia* utótag. Mindkét tagnak van ún. disztribúciója, azaz további elemkörnyezete a magyar szókészlet jövevényszó-állományában. Az *orto*-előtag szerepel az *ortográfia*, *ortoépia*, *ortokromatikus*, *ortológia*, *ortodox*, sőt: *ortoközet*, *ortovegyület* stb. szavakban, s kétségtelenül a görög *ορθός* ’egyenes’ melléknévből származik. Ezt az előtagot szótáraink egy része is tartalmazza, a legújabb, Tolcsvai Nagy-féle Idegen szavak szótára például a következő jelentésmeghatározással: „1. vmi egyenes volta 2. vmi helyes, igaz volta”.² A *-pédia* utótag disztribúciója már szűkebb körű, magát az utótagot sem veszik fel szótáraink önálló címszóként, az Osiris-helyesírásban azonban az *ortopédián* kívül még kétszer szerepel ez a nyelvi elem: *enciklopédia*, *logopédia*.³ Ha csak ezt a két adatot vesszük szemügyre: az *enciklopédia* nem más, mint a görög *ενκυκλιος παιδεία* (a középkori latinban: *encyclopaedia*), amely így határozható meg: a tudományoknak és a művészeteknek mint ismeretanyagoknak rendszerszerű összefoglalása; a *logopédia* pedig a *λόγος*-ból származó *logo*-előtag és ugyancsak a *παιδεία* utótag összetétele, a *logopédia* értelmezése pedig nyilvánvaló: a beszédhibák javításának és megelőzésének elméleti és gyakorlati tudománya. Ebből a két példából is teljesen egyértelművé válik, hogy az *ortopédia* szónak magának semmi köze nincs a lábhoz. Második eleme tehát a görög *παιδεία* főnév, amely ’nevelés, oktatás’ jelentésű, és a *παις* (genitívusza: *παιδός*) ’gyermek’ szó képzett alakja. (Ebből származik többek között a *pedagógus*, *pedagógia* megnevezés is.) Az *ortopédia* (latinosan: *orthopaedia*) tehát a szó etimológiája szerint: ’egyenes [tartásra] nevelés’.

A Magyar történeti szövegtár szerint az *ortopédia* első adata a magyar nyelvben 1807-ből származik: „Némellyek felemelik magassan a’ fejek felett a’ gyermeket, hogy néki a’ mint mondják, megmutassák a’ Nagyattyokat, ezt az oktan tréfát; mely az Orthopediában valósággal elvettetik, bizony [...] semmi úton módon nekik nem kell megengedni.” – Az *Orthopediában* határozóhoz tartozó szerzői lábjegyzet pedig a következő: „Orthopedia az a’ mesterség, a’ gyermekeknek a’ testnek rossz állását eltávoztatni, és megjobbítani”. Lexikográfiai értelemben természetesen kétséges az, hogy valóban magyar adattal állunk-e szemben, ugyanis az idézet Dobby Sámuel fordítása, s a szót magát címként használja, tehát elképzelhető, hogy átvette az eredeti francia szövegből, s nem fordította le. A fordítás Jacques Ballexserd művéből készült, a Landerernél megjelent Dobby-könyv címe pedig: Fontos kérdés a gyermekekről [= Fontos kérdés, miképpen kelljen a gyermekeket természet szerint úgy nevelni, hogy egészségesek, nagyok, erősök és hosszú életűek lehessenek?]. Az eredeti mű ismerete nélkül nem lehet megállapítani, de talán feltételezhető, hogy a szövegben az *Orthopedia* cím akár Nicolas Andry 1741-ben Párizsban megjelent munkájára is utalhat (még ha Dobby el is tér a francia helyesírás alaktól), amelynek eredeti címe: *L’ Orthopédie ou l’ art de prévenir et de corriger dans les enfans les difformités de corps*, azaz Ortopédia, vagyis a gyermekek testi elferdülését megelőző és gyógyító művészet. Andrynak ebben a könyvcímében jelenik meg először maga az *ortopédia* szó, „és a szóval együtt, megszületik a szakma is” (Vízkelety 2004: 14), s ahogy a címből kiderül: „az ortopédia alatt kezdetben csak gyermek-ortopédiát értettek” (Vízkelety 1998). Vagyis a megnevezés a franciában keletkezett görög elemekből, onnan vált nemzetközivé, s egyes feltételezések szerint hozzánk a németből került át.⁴ Ennek pontosítása azonban még várat magára.⁵

Érdemes még megemlíteni, hogy történt kísérlet az *ortopédia* szó magyarítására is, feltehetően a reformkorban, a nyelvújítással összefüggésben. Ugyancsak a Magyar történeti szövegtár adatai alapján a *testegyenészet* először 1866-ban bukkan fel, mégpedig Batizfalvi Sámuel munkájának a címében: Gyakorlati testegyenészet (Orthopaedia). A szó maga nem került be a köztudatba, mai nyelvészeti szótárak közül első sorban a Brencsán-szótár írja: „*orthopaedia* → *ortopédia* testegyenészet (az orvostudománynak a mozgásszervek szabálytalanságaival, ezek gyógyításával, megelőzésével foglalkozó ága)”.⁶ Az *ortopédia* tehát jövevényszóvá vált, s ezt jelzi a magyaros írásmódja is, amelyet az Orvosi helyesírási szótár is kizárólagos formaként tart számon.⁷

A kisfiam ortopédiai műtétje egyébként a lábán történt – de ez a fentiekkel összefüggésben pusztán a véletlen. S minthogy a legjobb kezekbe került, most már elmondhatom, hogy az *ορθή παιδεία* következtében a gyeregem *ορθός παις*⁸ lett...

IRODALOM

Balassa József 1940. *A magyar nyelv szótára*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest.

Barta Ottó (szerk.) 1986. *Az ortopédia tankönyve*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.

Brencsán János 1983. *Új orvosi szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Fábián Pál–Magasi Péter (szerk.) 1992. *Orvosi helyesírási szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Fodor, Jerry A.–Pylyshyn, Zenon W. 1988. Connection and cognitive architecture: A critical analysis. *Cognition* 28: 3–71.

Laczkó Krisztina–Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Osiris Kiadó, Budapest.

Magyar történeti szövegtár. <http://www.nyud.hu/hhc/>

Neisser, Ulrich 1967. *Cognitive Psychology*. Appleton Century, Crofts, New York.

Nemes Csaba 2002. Vörösmarty és a magyar orvosi szaknyelv a reformkorban (A magyar orvosi műnyelv kialakulásáról és fogadtatásáról). *MONy*, 2: 28–35.

Pusztai Ferenc (szerk.) 2033. *Magyar értelmező kéziszótár* (ÉKSz.²). Akadémiai Kiadó, Budapest.

Szöke Ágnes 1988. *Eredete nem ismeretlen. Latin és görög eredetű szavak tankönyveinkben*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Tolcsvai Nagy Gábor 2007. *Idegen szavak szótára*. Osiris Kiadó, Budapest.

Vízkelety Tibor 1998. Quo vadis orthopedia? <http://vitalitas.hu/olvasosarok/online/rehabilitacio/1998/2/3.htm>

Vízkelety Tibor 2004. Schoepf-Merei Ágoston szerepe a magyarországi ortopédia kialakulásában. In: Tulassay Tivadar (szerk.): *Schoepf-Merei Ágoston (1804–1858)*. Semmelweis Egyetem, I. Sz. Gyermekklinika, Budapest, 14–23.

LÁBJEGYZETEK

1. A nyelvészeti szakszavakat ebben az írásban a nyelvészetben megszokott formájukban használom, nem magyarítottam őket, szakmai elköltelettségem okán.
2. A további két kémiai szaknyelvi értelmezést most nem idézem, jöhet a kémia szaknyelvében a görög szó alapvető jelentése már erőteljesebben eltávolodott az eredetitől, a metaforizálódás azonban kétséget kizárólag kimutatható.
3. Az Idegen szavak szótárát, illetőleg szaknyelvi szótárakat most nem néztem át ebből a szempontból, az Orvosi helyesírási szótárban azonban beleakadtam a *farmakopédia*, az Idegen szavak szótárában pedig a *hipnopédia* címszavakba. Nyilván a szaknyelvi szótárak további adatokkal is szolgálhatnak.
4. Az ÉKSz.² francia eredetűnek jelöli az *ortopédiát*, a Tolcsvai Nagy-féle szótár németnek.
5. Ha azt vesszük figyelembe, hogy az első adatunk francia fordításból ered, továbbá, hogy az első ortopédiai intézet Svájcban alakult, a francia nyelvű Orbe-ban 1779-ben vagy 1780-ban (Barta [1986] és Vízkelety [2004] adatai között egyévnnyi eltérés van), amely hatással lehetett Magyarországon is, akkor inkább a francia eredet valószínűsíthető, de az is nyilvánvaló, hogy jelentős volt az 1814-ben Würzburgban Heine által létrehozott ortopédiai intézet is, és tudjuk, hogy a reformkorban Magyarországon a sebészek és a bábák német és magyar nyelven tanulhattak, s a műszavak hiánya nyomasztó volt még a XIX. század második felében is (Nemes 2002: 29). Mindenesetre az 1837-ben Schöpf-Merei Ágoston által alapított első magyar ortopédiai intézet neve Pesti Orthopaedi Privat-Intézet volt.
6. Továbbá megtalálható az 1940-es Balassa-féle értelmező szótárban is: „*ortopéd* [-ot, -ja] (gör) Testegyenésítő.”
7. Az igen sok helyen, kórházi osztályok nevében is felbukkanó *orthopédia* forma hibrid helyesírási alak, az előtagja megfelel a görög átírási gyakorlatnak, az utótagja azonban teljesen magyaros írásmódú, ezért célszerű kerülni.
8. *Ορθός, ορθή, ορθόν* = egyenes, *παιδεία* = nevelés, *παις* = gyermek.